

BERGEN-BELSENEN FELSZABADULT MAGYAR DEPORTÁLTÁK SVÉDORSZÁGBAN (1945-1946)¹

Bevezetés

A bergeni-belseni koncentrációs táborba 1944/1945 folyamán több időszakban, becslések szerint² több tízezer magyar foglyot deportáltak. Hogy hogyan, s miképpen – a történetírás a közelmúltig minderre nem sok válasszal szolgált.

Az észak-német síkságon, nagyjából Hannover és Hamburg között félúton elhelyezkedő Bergen község mellett az 1930-as évek dereka óta működött a Wehrmacht páncéloskiképző-tábora, amelynek tőszomszédságában a háború alatt hadifogoly-tábor is létesült. Ezek mellett, Bergen és szomszédos Belsen községek közti fenyőerdővel tarkított jókora területen Heinrich Himmler, az SS birodalmi vezetője (Reichsführer-SS) 1943 nyarán létrehozott egy koncentrációs tábort is. Az alapítás az SS lágerrendszerének egyéb táboraitól eltérően merőben más céllal történt. Az SS vezetői olyan fontos külföldi kapcsolatokkal, kettős állampolgársággal rendelkező zsidók tartózkodási helyét akarták ezzel megteremteni, akiket a tervek szerint a szövetséges, hadviselő felek által internált német állampolgárokra kívántak a későbbiekben kicserélni. Ez a terv illeszkedett a nácik második világháborús elképzeléseibe, amely aztán néhány valóban sikeres, egyszersmind titkos csereakcióban kulminálódott.³

E náci terv részeként került a táborba 1944 második felében négy lépcsőben mintegy 14 000 magyar zsidó állampolgár is, akinek túlnyomó többsége „cserezsidóként” (Austauschjuden) raboskodott Bergen-Belsenben.⁴ Az első – egyben legismertebb – kontingens, az ún. Kasztner-csoport volt, amely 1944. július 9-én Bergen-Belsen rámpájára. Hosszú hónapok belseni

¹ A kutatást és jelen tanulmány elkészítését az European Holocaust Research Infrastructure (EHRI) és az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíja tette lehetővé. Az írás az alábbi munka szűkített és jelentősen átdolgozott változata: Szécsényi András: Felszabadult magyar deportáltak Svédországban. Orvosi rehabilitáció, emigráció, visszatérés Magyarországra (1945–1946). In: Tanulmányok a holokausztról, X. Szerk. Randolph L. Braham. Múlt és Jövő, Budapest, 2019, 85–123.

² Kádár Gábor–Vági Zoltán: *Táborok könyve. Magyarok a náci koncentrációs táborokban*. Könyv&Kávé, Budapest, 2017. 111.

³ Yehuda Bauer: *Jews for Sale? Nazi-Jewish Negotiations, 1933–1945*. Yale University Press, New Haven.; Richard Breitman: *Himmler and Bergen-Belsen*. In: Belsen. History and Memory Eds. Jo Reilly–David Cesarani–Tony Kushner–Colin Richmond. London–Portland 1997. Frank Cass, 74–79.; Naftali Oppenheim: *The Chosen People. The Story of the 222 Transport from Bergen-Belsen to Palestine*. Vallentine Mitchell, London 1996.

⁴ A transzportokra vonatkozóan: Stephanie Billib: »Infolge eines glücklichen Zufalls ...« *Das Ungarnlager in Bergen-Belsen von Dezember 1944 bis April 1945*. In: Bergen-Belsen. Neue Forschungen. Neue Forschungen. Hrsg. Habbo Knoch – Thomas Rahe. Wallstein, Göttingen 2014. 92–99.; Huhák Heléna: *Bergen-Belsen a deportált magyar zsidók élettörténeteiben: A túlélők elbeszéléseinek helyközpontú vizsgálata*. In: Tanulmányok a holokausztról IX. Szerk. Randolph L. Braham. Bp. 2018. 250–253.

tartózkodása után a kontingensnek mind az 1642 tagja a sikeres megegyezést követően 1944 december elejéig Svájcban kötött ki.⁵ Az utánuk következő, és a táborban a Kasztner-csoport helyét elfoglaló három decemberi magyar transzportba zsúfolt zsidók már nem jártak ilyen jól. Egy részük 1944 nyarán-őszén ausztriai munkatáborokat megjárt alföldi zsidó családok voltak: ők 1944. december 7-én érkeztek ide. Másik részük zöme 1944 november végén és december elején nyilasok által Budapesten összefogott munkaszolgálatosok és más razziákban elfogott zsidók voltak, akiknek zsúfolt marhavagon-szerelvénye december 12-én érkezett Belsenbe. Harmadik csoportjuk pedig szintén nyilasok által elfogott, összeterezt, 1944. december 7-én szintén a Józsefvárosi pályaudvarról deportált, Budapesten elfogott zsidó nők és férfiak voltak, akik karácsonykor érték el úticéljukat.

A csaknem egyszerre Belsenbe jutó magyar zsidók számára az SS a cseretáboron (Sonderlager vagy Aufenthaltslager) belül létrehozta a magyar tábort (Ungarnlager). Utalva ezzel a megjelöléssel arra, hogy a cserének szánt magyar zsidókat egy helyre kívánták tömöríteni, egyben pedig különleges módon kezelni. Meg kell azonban jegyezni, hogy nem mindenki ide került, az utolsó transzport tagjait a fogolytáborba (Häftlingslager) osztották be: nekik brutális kényszermunkán kellett robotolniuk. Az Ungarnlager önmagában is speciális jelenség a magyar holokauszt történetében. Lakói ugyanis más táborokkal szemben privilégiumokat élvezhettek: nem kellett rabruhát viselniük, a családok együtt maradhattak, és nem kellett dolgozniuk sem!

A láger felszabadulásának magyar vonatkozásai

A táborba 1945 januárjától fogva egyre több fogolycsoport érkezett. Többségük a Vörös Hadsereg előre nyomulása miatt evakuálni kényszerült auschwitz-i transzportokkal érkezett a táborba, rendszerint több állomás közbeiktatásával. Ezen kívül egyéb, keletre fekvő németországi koncentrációs tábor kényszermunkásait is ide tömörítették. Ez a folyamat egészen április elejéig folyamatosan zajlott. Bergen-Belsen így egy közepes méretű lágertől rövidesen hatalmas táborkomplexummá alakult. A sűrűn – vonatszerelvényeken, vagy „halálmenetekben” – ide érkező tízezrek elemi lakhatási- élelmezési és orvosi ellátása egyaránt hiányzott. A többnyire eleve borzalmas állapotban idekerült „heftlinge” körében ezért különböző járványok és addig marginálisan jelentkező betegségek ütötték fel fejüket. Az újonnan érkezettek között bizonyára sokezer magyar, Auschwitzot és más lágereket megjárt zsidó fogoly is volt. Számukat a kutatások mai állás szerint viszont még megbecsülni sem lehet, mert a táborba

⁵ A Kasztner-akcióról összefoglalóan: *The Kasztner Report. The Report of the Jewish Rescue Committee, 1942–1945* by Rezső Kasztner. Eds. László Karsai – Judit Molnár. Yad Vashem. Jerusalem 2013. Különösen: 11–49.

zsúfolás hónapjaiban az SS már nem regisztrálta őket. A létszám márciusban minden bizonnyal elérte a 40–45 000 főt, a felszabadulás időszakára pedig 60 000 főre duzzadt. Mégpedig úgy, hogy április elején a náci evakuálták a foglyok egy részét,⁶ ráadásul a halálozási ráta is nagy volt: az élelmiszerhiánytól és a tomboló tífuszjárvány következményeként tízezrek haltak meg 1945 első hónapjaiban, csak márciusban egyedül 18 000 fő elhalálozását (részbeni tudatos meggyilkolását) regisztrálta az SS.

Mikor Belsent a németek 1945. április 12-én éjjel hivatalos jegyzőkönyvvel átadták a britkanadai erőknek, e haderő katonái még nem tudták, mivel állnak szemben. Az április 13–15. közötti bevonulással Bergen-Belsen volt az első nagy koncentrációs tábor, amit a nyugati szövetségesek „felszabadítottak”, a brit média gazdagon tudósított az itt uralkodó állapotokról. Az itt heverő hullák ezreinek és borzalmas állapotban agonizáló, mintegy 55 000 túlélő fogoly látványa sokáig meghatározta a holokausztról alkotott közgondolkodást, sőt, a nyugati közvélemény Németország-képének formálására is évtizedeken keresztül döntő hatással volt.⁷ Az ekkor a táborban fekvő 10 000 hullát, majd a következő hetekben további ezreket pedig emésztőgödörökben folyamatosan elégették.

A svéd út

Ebben a helyzetben a britek hamar felismerték, hogy elsődleges feladatuk járvány, a TBC és más betegségek megfékezése, a penicillinnel való ellátás. Következő lépésben a túlélők java részének mentális és fizikai rehabilitációra volt szüksége, amelynek várható hatásaira már egy UNRRA⁸-jelentés is felkészítette őket.⁹ A részükre frissen felállított kórházban ugyanakkor csak néhány orvost, főleg pedig angol, belga, holland nemzetiségű önkéntes medikus hallgatókat, valamint néhány pszichiátert tudtak a csakhamar DP-táborrá¹⁰ alakult bergeni embertömegben bevetni. A túlélők számára viszont már a családi kapcsolatok megkeresése, az ismételt zsidó közösségi érzés felélesztése és az általános, szabad emberi viszonyok megélése ugyancsak terápiás jelentőséggel bírt.¹¹

⁶ Thomas Kubetzky: *Fahrten ins Ungewisse. Räumungstransporte aus dem Konzentrationslager Bergen-Belsen im April 1945.* In: *Bergen-Belsen.* In: *Bergen-Belsen. Neue Forschungen*, i. m. 150–176.

⁷ Rainer Schulze: *Immediate Images. British Narratives of the Liberation of Bergen-Belsen.* In: *Bergen-Belsen. Neue Forschungen*, i. m. 277–289.

⁸ United Nations Relief and Rehabilitation Administration, az ENSZ Segélyezési és Újjáépítési Hivatala.

⁹ Ben Shephard: *After Daybreak. The Liberation of Belsen.* Pimlico, London, 2006. 135.; Mark Celinsack: *Distance from the Belsen Heap. Allied Forces and the Liberation of a Nazi Concentration Camp.* University of Toronto Press, Toronto–Buffalo–London 2015.

¹⁰ DP=Displaced Persons Camps: átmeneti gyűjtőtáborok, a felszabadított koncentrációs táborok túlélői számára, amely a hazatérést segíti és készíti elő.

¹¹ Ben Shephard: *Afer Daybreak*, i. m. 137.

Voltak azonban olyan foglyok, akik számára mindez kevésnek bizonyult, jóllehet a felszabadult magyarok roppant hálásak voltak a szabadság első időszakában újra megtapasztalt normális emberi viszonyokért, ellátásért. 1945 május elejére körükben is ismertté vált a heteken át folyó a svéd Bernadotte-mentőakció sikere,¹² amelynek során a nácikkal való alkuk eredményeként a Vöröskereszt 1945 tavaszán svédországi rehabilitációra szállíthatott ki koncentrációs táborokból 19–21 000, zömében skandináv deportáltat (soraikban 6500 zsidóval).¹³ Immár, az európai háború végével, a szövetséges nagyhatalmak az UNRRA-n keresztül fordulhattak a svéd kormány felé azzal a kéréssel, hogy a Svéd Vöröskereszt bevonásával szervezzen meg újabb, az eddigieknél is nagyobb számú, hozzávetőlegesen 10000 felszabadított koncentrációs táborbeli deportált Svédországba szállítását. Az akció gyógykezelést, egyszersmind lelki rehabilitációs célokat is szolgált. A Svéd Vöröskereszt által megszervezett „mentőakció” kezdettől fogva Belsenre fókuszált, amelyben szerepet játszott az egészségügyi károsultak nagy száma, de a korábban említett élénk médiafigyelem is.

A Svéd Vöröskereszt által megszervezett „mentőakció” során több száz magyar zsidót vittek orvosi és pszichológiai rehabilitáció céljából Svédországba. Az 1945. június 23. és július 25. között lezajlott svéd kiszállítások mindösszesen 9273 utasa közül 7000 Belsenben felszabadult zsidó került e táborok valamelyikébe. A tucatnyi náció legnagyobb kontingense a magyar volt. Minden korábbi magyarországi transzportból és táborcsoportból kerültek ide, tehát az Ungarnlagerből és a fogolytáborból egyaránt. A foglyok ego-dokumentumaiból tájékozódhatunk arról, hogyan zajlott le mindez a valóságban. A kiválasztásnál elsődleges szempont volt, hogy az illető ne legyen már súlyosan fertőző beteg. A legrosszabb, életveszélyes állapotban lévő túlélőket az első hetekben ugyanis a volt láger területén felállított kórházakban kezelték. Sok magyar túlélő itteni tartózkodása során hallott e lehetőségről. Volt olyan személy, aki minél előbb el szeretne volna hagyni szenvedéseinek helyszínét, és erre a svéd út látszott a leghatékonyabbnak. Másokból viszont az elszállítás előhívta rossz emlékeiket és nem akartak menni. Általában azonban a tábori brit orvosi csoport döntött, hogy kit javasolnak a skandináv államba rehabilitációra küldeni. Túlnyomó többségben nőkről volt szó, elsősorban azért, az SS lágerében átélt fizikai megpróbáltatások őket jobban kikezdték, másrészt pedig az anyák többnyire nem tudtak elszakadni gyerekeiktől, így együtt utaztak gyermekeikkel.

¹² A svéd, „fehér buszokkal” történő mentőakcióhoz elsősorban lásd: Sune Persson: *Escape from the Third Reich: Folke Bernadotte and the White Buses*. Frontline Books, London 2009.

¹³ Swen Radowitz: *Schweden und das „Dritte Reich” Die deutsche-schwedischen Beziehungen im Schatten des Zweiten Weltkrieges*. Krämer, Hamburg, 2005. 576.

Az UNRRA és a Svéd Vöröskereszt munkatársai elé a brit hadsereg nem gördített akadályt. Önálló barakkokban¹⁴ különítették el a "svédek"et. A regisztráció után néhány nappal, hatékonyan szervezték meg a kiszállításokat. Vonattal vagy katonai sebesültszállító buszokkal szállították Lübeckbe, az egykori hanzavárosból pedig rendszeresített kompjárral a svédországi Malmö-be. A malmöi kikötő az a helyszín Bergen-Belsen mellett, amelyet az összes visszaemlékező megemlít, itt ugyanis egy olyan elosztótáborot létesített a Vöröskereszt, ahol regisztrálták őket és állapotuk, valamint betegségük jellege szerint tovább szortírozták őket az országban számukra felállított szanatórium-táborokba. A dél-svédországi ekosztótáborban töltött néhány nap kötelező fertőtlenítéssel és nyilvános zuhanyozással járt együtt, amit a magyarok rendszerint rendkívül megalázónak éltek meg. Néhány napos itt tartózkodást követően jellegzetes fehér és szürke színre festett, oldalukon nagy vöröskereszt-emblémát ábrázoló közepes méretű buszok vitték a belseni túlélőket a táborokba.¹⁵ A legrosszabb állapotban lévők Malmö-ből egyenesen kórházba kerültek közbúlsó állomásként a szanatóriumi kezelésük előtt.

A táborok Svédország déli felén, de meglehetősen nagy területen helyezkedtek el, jellemzően kisvárosokban. Összesen huszonkét beazonosítható helyszín ismer a jelenlegi kutatás, magyar vonatkozásban Lokabrunn, Landskrona, Sigtuna és Österkorsberga voltak a legjelentősebbek. A legtávolabbi település, ahová belseni magyar túlélőket vittek gyógyulni, Risbrunn városa volt. A táboroknak két alaptípusa létezett: iskolákból átalakított szanatóriumok, illetve nagyméretű kertes házakból, villákból avanszált rehabilitációs központok. Bizonyos szempontból, főként 1946-tól nevezhetjük ugyanakkor menekülttáboroknak is ezeket; a svéd lakosság így tekintett rájuk, s voltaképpen átmeneti állapotot jelentett a gyógyulás és az ország elhagyása közti repatriálási időszakban. A kerítéssel lezárt és hetekig karantén alá vont épületeket a Vöröskereszt személyzete őrizte, mialatt a lassú, és betegségüktől függően igen sokrétű gyógyító munka folyt, amelyben szakorvosok irányítása alatt önkéntes „lották” segédkeztek. Az ápoltak tiszta környezetben, néhány fős hálótermekké alakított szobákban éltek hónapokon keresztül. Erre az időszakra számosan úgy emlékeztek, hogy Svédországban

¹⁴ Interjú Hirschler Borbálával, Budapest, 2017. január 16. Készítette: Huhák Heléna és Szécsényi András (a szerző birtokában). Hirschler Borbála svédországi életéről, lokabrunni tartózkodásáról, felépüléséről, gyári munkáról rövid összefoglaló és néhány fénykép található itt: Kelbert Krisztina/Krisztina Kelbert: *Szemtől szemben. Képek a szombathelyi zsidóság történetéből*/Eye to Eye With the History of Szombathely's Jewish Community. Yellow Design Kft, Szombathely, 2016. 283–287.

¹⁵ Ulf Zander: *To Rescue or be Rescued. The Liberation of Bergen-Belsen and the White Buses in British and Swedish Historical Cultures*. In: *The Holocaust. Post-War Battlefields. Genocide as Historical Culture*. Eds. Ulf Zander and Klas-Göran Klarsson. 343–383.

nyerték vissza a szabadság érzés egyedi darabkáit, nem pedig április derekán bekövetkezett „felszabadításukkor”, Bergen-Belsenben. Többen a „második élet” kezdeteként hivatkoztak rá. Ebből következően igen jelentős szerepet tulajdonítottak szanatóriumokban töltött néhány hónapnak. A felépülésért vívott harc persze nem ment mindenkinek könnyen: a fizikai korlátok és a hajóút negatív tapasztalatai sokakban kezdeti zárkózottságot szültek. Az első hetek megpróbáltatásait követően azonban a volt üldözöttek kezdtek visszanyerni életerejüket, életkedvüket. Az új helyzet természetesen szöges ellentétben nem is oly távoli hajdani koncentrációs tábori rablétükkel, amely ugyancsak megszépítette rehabilitációs időszakukat. Mindezt plasztikusan adják vissza a Braun Ibolya emlékező szavai, aki júliusban kivételes helyre, a göteborgi királyi nyaralóból kialakított rehabilitációs táborba került : *„Nem tudom, hogy valóban kórház volt-e, vagy egy csodás iskola, ahova kerültünk, mindegy. Ahogy rólunk gondoskodtak, ahogy az egészségünkre vigyáztak az mindenképpen elismerésre méltó. Mindennel fel voltak szerelve, sokkal modernebb gépekkel, mint a németek. Megvizsgáltak bennünket olyan alaposan, hogy éppen csak ki nem fordítottak bennünket. Egy kicsit más étrendre fogtak, mint régebben, óvatosan, nehogy megterheljenek bennünket. Megtudhatták valahogy, hogy a sajt a gyengém, – sajtátalat tetettek be a szobába, akkor ehettünk belőle, amikor akartunk. Első hét után mértek bennünket. Igaz, hogy még úgy segítettek fel a mérlegre, de 28 kilót mutatott! Az új étrend és a sajtál bevált! Nem kaptunk túlságosan sok húst, inkább halat. Az is ízlett, nagyon. Tejben főtt zabpehely hideg tejjel leöntve mennyei eledel minden reggel. Minden új, olyan, amit régebben még nem ettem és finom! Valódi gyógytorna-oktatóval tornáztam, és erősödtem, izmosodtam. Már elbírtak a lábaim, lassan ugyan, de elkezdtem menni is. Egy fogorvos is volt az intézetben, mindenkinek meg kellett jelenni a rendelőjében. Nem lehetett kibújni alóla, név szerint kellett odamenni. [...] [A hosszú és eredményes orvosi vizsgálatok után], őszintén bevallva volt bennem félelem, pedig jól éreztem magamat. Ha bajt találtak volna, mehettem volna egy másik intézetbe, pár hónapos kezelésre. Nem örültem volna, ha itt kellett volna hagynom ezt a társaságot, akiket megismertem már, s énekeltem velük dalaikat. Éreztük, hogy összetartozunk. A hat hetet mindenkinek szigorúan be kellett tartani, de már nem sok volt hátra belőle. Innen hova...? Ez nem volt egy kicsi kérdés, de nem lettek volna svédok a svédok, ha ezt is le nem rendezték volna... A hat hét július közepén járt le, arra megszerezték a svéd király nyaralóját! Nem csak a házat, hanem az egész kis falut, hogy elférhessünk mindannyian. A mi hajónk után még jött heftlinghajó, de ők nem voltak már betegek. Karanténba kellett menni nekik is, a nyaralóba jöhettek ők is velünk.”¹⁶ Widder*

¹⁶ Benedek Mihályné Braun Ibolya: Töredékek egy életrajzból, 1930-1947. Budapest, 2014. november. (Kézirat, másolat a szerző birtokában)

Erzsébet tornyospálcai illetőségű lány így emlékezett: „Gyönyörű, kiürített nyaralóváros villáiban helyezték el a járni még alig tudó lányokat, és amikor megfürödvé, megfésülve, pizsamában a hófehér ágyból megláttam az épületet körülfogó, gyönyörű ápolt kertet, azt hittem, hogy egyenesen a mennyországba kerültem.”¹⁷ Ám e bezártság és szabadság közti „fél-létben” még nem mozoghattak szabadon. A táborokból való kijárást fokozatos jobblétük tette lehetővé. A betegségekől való megszabadulás, testsúlygyarapodás fizikai erőnlét növekedése együtt járt a sokuknak egy éve nem tapasztalt – igaz korlátolt – szabadság újraélésével, amely a nyári meleg élményével párosulva igen erős pozitív hatást eredményezett. Bár a távolba szakadt táviratos/telefonos érintkezést a táborvezetők engedélyezték, a külvilággal való kapcsolatfelvétellel igazán csak akkor került sor, mikor már kijárhattak az utcára. Egy idő után ritkán barátságok, sőt párkapcsolatok is kialakultak a helyiekkel, akik pedig általában részvétellel, de kissé távolságtartóan szemlélték az idegeneket.

A legtöbb magyart erős honvágy gyötörte, így bármennyire is jól érezték magukat Svédországban, haza akartak térni. Errefelé orientálta a Svéd Vöröskereszt is, egy éven belül ugyanis fokozatosan felszámolták az ideiglenes szanatórium-táborokat. A legtöbb magyar felnőtt túlélő legkésőbb ekkor kénytelen volt munkát vállalni, már csak azért is, hogy hazajutásuk anyagi fedezetét biztosíthassák. Egyesek, mint a kassai származású Feuerstein György hamar megtanult németül, majd svédül, ő egy göteborgi könyvtárban kapott állást 1946 tavaszától.¹⁸ Legtöbb esetben viszont nyelvtudás- és képesítés hiányában a szolgáltató szektor alacsony szintjein, vagy könnyűipari üzemekben helyezkedtek el az év elejétől fogva (ruhagyár, cipőgyár, gumigyár, üveggyár tb.) Sokszor azonban ez is lelki megterhelést okozott. Marton Barbara aradi nőt egy gyárban svéd munkatársaik minduntalan a lágerbeli dolgokról kérdezték, amit nehezen viselt. E körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy mielőbb haza akart térni.¹⁹

A magyar állam ellenben – csakúgy, mint a kontinens hontalan táboraiban nyomorgó, genocídiumot túlélő magyar zsidók esetében – semmit sem tett a svéd csoport repatriálása érdekében. Mivel a magyarországi zsidóság a megelőző években vagyonát csaknem teljes mértékben „arizálták”, ráadásul 1945 végén kezdődött a világtörténelemben is egyedülálló infláció, az esetleges otthoni, rokoni segítség is járhatatlannak bizonyult. A bátrabbak már 1945 őszétől igyekeztek ezért román, csehszlovák, jugoszláv hazatérő csoportokhoz csatlakozni.

¹⁷ Napló, közel 50 év után. United States Holocaust Memorial Museum (USHMM) Archives. Accession Number: 1994.A.0150. RG Number: RG-02.209

¹⁸ Feuerstein Azriel (Gyuri): Keljfeljancsi. Kassa-Auschwitz-Svédország-Izrael. Holokauszt Emlékközpont, Gyűjtemény. Ltsz. 2013.141.1

¹⁹ Oral history interview: Barbara Marton Farkas. USHMM Archives. RG Number: RG-50.549.01.0008

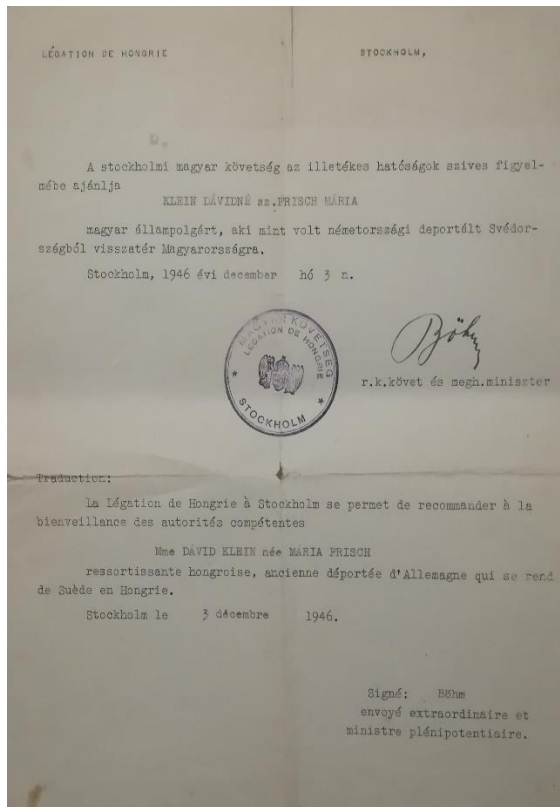
Böhm Vilmos stockholmi magyar követ igyekezett segíteni: meglátogatta a szanatóriumokban lábadozó magyarokat, illetve igyekezett számukra útleveleket szerezni, saját hatáskörben pénzt biztosítani, ám lehetőségei korlátozottak voltak. A Joint és a Wallenberg Comité (Raoul Wallenberg Hjälpkommitté för Ungerska Deporterade) már eredményesebb anyagi és erkölcsi támogatást tudott nyújtani számukra.

A szétszórt forrásokból úgy tűnik, hogy a legtöbben 1945 novembere és 1946 ősze között tértek vissza Magyarországra, vagy – jóval kisebb mértékben – vándoroltak tovább, az Egyesült Államok, illetve Palesztina irányába. Jóval csekélyebb volt az ottmaradók aránya. Arra is akad példa, hogy csak 1947-ben döntöttek a repatriálásról. Még inkább hadilábon áll a kutatás a létszám kérdését illetően. A korabeli menekültügyi szervezetek felmérése szerint 1945-1946-ban a német koncentrációs táborok egykori lakói közül körülbelül 1540 magyar személy került svédországi rehabilitációra. Ez a szám azonban korántsem pontos. A vizsgálatok jelen állása szerint csupán nagyvonalú becslésekre szorítkozhatunk, amelyek alapján minimálisan 1500-2000 Bergen-Belsenben felszabadított magyar zsidó túlélőt kezeltek Svédországban. Ez a létszám azonban könnyen elérheti a háromezer főt is. A svédországi rehabilitáción részt vett bergen-belseni magyar csoportok sorsa mindenestre különleges helye foglal el a magyar holokauszt történetében.

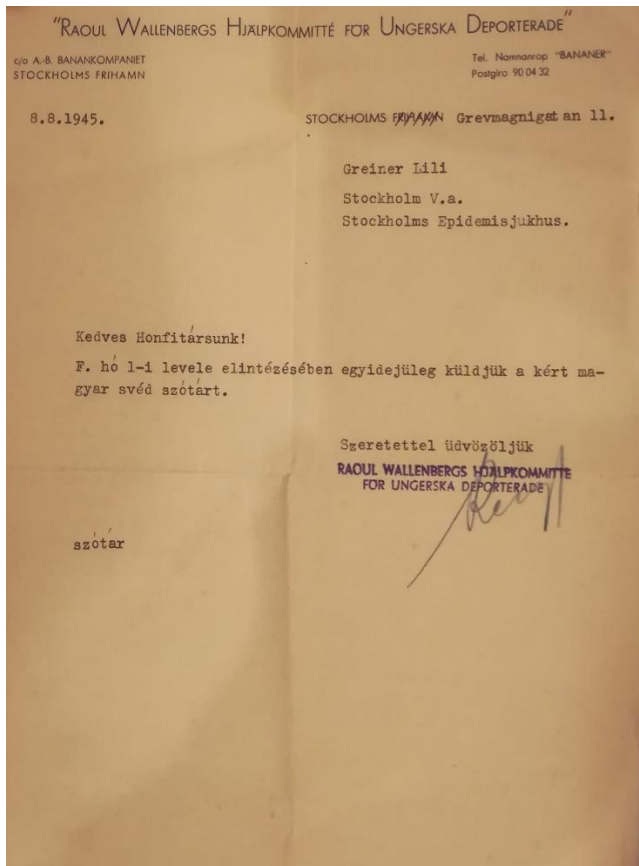
Fényképjegyzék

1. A svédországi magyar követ értesítése Klein Dávidné Frisch Mária volt deportált hazatéréséről. Stockholm, 1946. június 11. (Szegő Ágnes tulajdona)
2. A Raoul Wallenberg Comité segélye Greiner Lili részére. Stockholm, 1945. augusztus 8. (Révész Gáborné tulajdona)
3. Pészach ünneplése Lokabrunnban, 1946. (Szegő Ágnes tulajdona)
4. Budapesti rokonok levele Svédországba, 1946. (Szegő Ágnes tulajdona)
5. Magyar zsidók a landskronai táborban, 1945 k. (USHMM Photograph Number: 92087)
6. A Malmö-be szállított magyar foglyok egy csoportját hordágyakra teszik. (USHMM 190. 111; RG-10. 420.)
7. Dán lágerfoglyokat svédországi szanatórium-táborokba szállító „fehér buszok”, amelyeket később, 1945 nyarán a belseni zsidók elszállítására is hasonlóképpen használtak. (Dán Vöröskereszt, www.folkedrab.dk)

1.

2.

3.

4.

Stockholm, 1946. ~~sz/px~~ okt. 1.

Kedves Lenke és Mariska!

Ne vegyétek rossznéven, hogy késve válaszolok k. leveletekre, de az ünnepek miatt azt csak hétfőn kaptam kézhez, s miután tegnap rettenetesen el voltam foglalva, így csak most tudok Nektek válaszolni.-

Mellékelek 2 ívet /azért kettőt, ha netán az egyiket elrontatátok, hát legyen kéznél egy másik/, azt pontosan kitöltve kérjük vissza, hogy az Utlänningskommissionhoz továbbithassuk.-

Az utazástokra vonatkozólag már irtunk, azonban - én őszintén - azt tanácsolom, hogy várjatok, hátha sikerül a kihozatal.- Szóval inkább várjatok, mint elhamarkodjátok a visszautazást.-

Szeretettel ölel Mindkettőtöket

5.

6.

7.

